

Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye *el-Keşşâf* Şerhi Nispeti Meselesi*

M. Taha Boyalık**

On the Authorship of *Sharh al-Kashshâf* Attributed to Qutb al-Dîn al-Shîrâzî

It remains unknown whether Qutb al-Dîn al-Shîrâzî has a commentary (sharh/hâshiya) on *al-Kashshâf* among his more than twenty books. Library records related to this issue are far from reliable. The information provided by the classical sources do not produce a definitive opinion on the attribution of the book to Qutb al-Dîn. Contemporary researchers' claims have only made the issue more intractable. While some have argued that al-Shîrâzî does not have such a work, others mistakenly attributed *Hâshiya 'ala'l-Kashshâf* of Qutb al-Dîn al-Râzî to al-Shîrâzî. This article will attempt to reach a definitive conclusion to this matter by examining library records, primary sources and the content of the single manuscript which very probably belongs to al-Shîrâzî. It will also analyze the book's references, citations and sources.

Key words: Qutb al-Dîn al-Shîrâzî, Qutb al-Dîn al-Fâlî, Qutb al-Dîn al-Râzî, *Sharh al-Kashshâf*, *Hâshiya on al-Kashshâf*, *Intisâf: Sharh al-Kashshâf*, *Nawâhid al-abkâr*.

Giriş

Şîraz'da 634 (1236) yılında dünyaya gelen¹ Allâme Kutbüddin eş-Şîrâzî Horasan, Bağdat, Anadolu, Mısır ve Şam bölgelerinde uzun soluklu yolculuklar yaptıktan sonra Tebrîz'e yerleşmiş,² 710 yılının Ramazan ayındaki (Şubat 1311) vefatına³ kadar geçen sürede burada eser telifine vakit ayırarak ilim

* Bu çalışma 114K319 numaralı proje çerçevesinde TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi (tahaboyalik@yahoo.com).

1 Sübkî, *Tabakâtü'ş-Şâfiyye*, X, 386; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, VI, 100; Sıbt İbnü'l-Acemî, *Künûzü'z-zeheb*, I, 620.

2 Hayatı ve yolculukları hakkında bk. Şerbetçi, "Kutbüddin-i Şîrâzî", s. 487-89.

3 İbnü'l-Fuvatî, *Mecmau'l-âdâb*, III, 441; Sübkî, *Tabakâtü'ş-Şâfiyye*, X, 386; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, VI, 101.

ehlinin uğrağı olan bir meclis oluşturmuştur.⁴ Yetmiş altı yıllık hayatında yirmiyi aşkın eser yazdığı bilinen⁵ Şîrâzî'nin *el-Keşşâf* üzerine bir şerh/hâşiyeye yazıp yazmadığı konusunda tam anlamıyla bir kafa karışıklığı söz konusudur. Bu konuda verilen kütüphane kayıtları güvenilir değildir. Yaptığımız incelemede, onun adına *el-Keşşâf* şerhi veya muhtasarı olarak kaydedilen on üç eserden on ikisinin gerçekte ona ait olmadığını tespit ettik. Bu kayıtlarda genellikle Kutbüddin eş-Şîrâzî ya Kutbüddin el-Fâlî ile (ö. 678/1279-80) ya da Kutbüddin er-Râzî ile (ö. 766/1365) karıştırılmıştır. Kutbüddin eş-Şîrâzî'nin tam adını yazma konusunda da hatalar gözlenir.

Birincil kaynaklarda verilen biyografik bilgiler de nispet sorununu çözmektedir. Şîrâzî'nin biyografisini veren en eski kaynaklarda ona *el-Keşşâf* ile ilgili bir eser nispet edilmemiştir. Görebildiğimiz kadarıyla, ilk defa Süyûtî (ö. 911/1505) *Nevâhidü'l-ebkâr* adlı Beyzâvî hâşiyesinde ona bir *el-Keşşâf* hâşiyesi nispet etmiştir.⁶ Fakat görüleceği üzere bu nispet oldukça tartışmalıdır. Süyûtî muhtemelen Kutbüddin er-Râzî ile Kutbüddin eş-Şîrâzî'yi karıştırmıştır. Tabakat yazarı Edirnevî (XI./XVII. yüzyılda yaşamıştır)⁷ de Süyûtî'nin nispet iddiasını benzer ifadelerle tekrarlamıştır.⁸ Kâtip Çelebî'nin *el-Keşşâf* litaratürü üzerine konuşurken yaptığı konuyla ilgili bir açıklama⁹ ise, ileride değinileceği üzere meseleyi daha da karmaşık hale getirmiştir.

Çağdaş biyografi yazarlarından Hayreddin ez-Ziriklî (ö. 1396/1976) öncekilerden farklı olarak Şîrâzî'ye *el-İntisâf: Şerhu'l-Keşşâf* adıyla bir *el-Keşşâf* şerhi nispet etmiştir.¹⁰ Bizim özellikle üzerinde duracağımız da bu nispet iddiası olacaktır. Nitekim Kutbüddin eş-Şîrâzî'nin *el-Keşşâf* şerhi olması muhtemel olan tek nüsha *İntisâf ale'l-Keşşâf* ismini taşımaktadır.

el-Keşşâf literatürü ile ilgilenen çağdaş araştırmacılar Şîrâzî'ye *el-Keşşâf* şerhi/hâşiyesi nispeti konusunda kesin bir kanaat oluşturamamışlardır. Genellikle kaynak bile göstermeksizin *el-Keşşâf* şerh ve hâşiyelerini sıralamakla yetinen çalışmalar bu konuda bir fayda sağlamamaktadır. Mesele ile yüzleşenler ise hatalı sonuçlara ulaşmışlardır. Meselâ *Nevâhid*'in muhakkikleri, bu eserde “Kutb” ismine yapılan atıfları Kutbüddin eş-Şîrâzî adına kaydetmişlerdir. Halbuki bu konuda kullandıkları kaynak Kutbüddin er-Râzî'nin

4 İbnü'l-Fuvatî, *Mecmau'l-âdâb*, III, 440-41.

5 Eserlerinin bir listesi için bk. Şerbetçi, “Kutbüddîn-i Şîrâzî”, s. 488.

6 Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr*, I, 11.

7 Eserin neşredilen nüshasında yazarın nisbesi Ednevî olarak verilmişse de doğru nisbe Edirnevî olmalıdır.

8 Edirnevî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, s. 199.

9 Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1481.

10 Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 188.

el-Keşşâf hâşiyesidir. *el-Keşşâf* şerh ve hâşiyelerine yönelik yeni bir biyografik çalışmada ise Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye nispet edilen eserin Kutbüddin el-Fâlî'nin *Takrib* adlı *el-Keşşâf* muhtasarı olabileceği güçlü bir ihtimal olarak değerlendirilmiştir. Yazara göre Kutbüddin eş-Şîrâzî'nin *el-Keşşâf* ile ilgili bir eseri bulunduğu iddiası sağlam bir temelden yoksundur.¹¹

Neticede kütüphane kayıtları, birincil kaynaklar ve çağdaş araştırmalarda ortaya konan veriler Şîrâzî'ye *el-Keşşâf* şerhi/hâşiyesi nispeti konusunda kesin bir kanaat oluşturmak için yeterli değildir. Bu çalışmada, söz konusu nispet meselesiyle ilgili kütüphane kayıtları ve biyografik bilgiler değerlendirilecek, ardından Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye nispeti muhtemel olan tek nüshanın içeriğinden hareketle bu konuda kesin bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır. Eserin içeriği incelenirken atıf ve kaynakları da ortaya konacaktır.

1. Kütüphane Kayıtları

Türkiye yazma eser kütüphanelerinde Kutbüddin eş-Şîrâzî üzerine *el-Keşşâf* ile ilgili on iki adet nüsha kaydedilmiş olması, araştırmacıları doğal olarak Kutbüddin eş-Şîrâzî'nin böyle bir eseri olduğu kanaatine sevkedecektir. Fakat yazmaların içeriği incelendiğinde, karşımıza farklı bir tablo çıkmaktadır. Bu kayıtlardan sadece biri, o da bazı hatalarla birlikte doğrudur. Girişte değinildiği üzere, kayıtlardaki yanlışların başlıca iki sebebi vardır: Birincisi Kutbüddin er-Râzî ile Kutbüddin eş-Şîrâzî'nin karıştırılması, ikincisi ise Kutbüddin el-Fâlî ile Kutbüddin eş-Şîrâzî'nin karıştırılması.

Aşağıda Kutbüddin er-Râzî'nin *Hâşiye ale'l-Keşşâf*'ını Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye ait gösteren kütüphane kayıtları yer almaktadır.¹²

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, nr. 366: Kutbüddin eş-Şîrâzî, Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih el-Fârisî, 710/1310, *Hâşiye ale'l-Keşşâf*.

2. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, nr. 367: Kutbüddin eş-Şîrâzî, Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih el-Fârisî, 710/1310, *Hâşiye ale'l-Keşşâf*.

3. Süleymaniye Kütüphanesi, Lâleli, nr. 337: Kutbüddin eş-Şîrâzî, Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih el-Fârisî, 710/1310, *Hâşiye ale'l-Keşşâf*.

4. Süleymaniye Kütüphanesi, Süleymaniye, nr. 183: Kutbüddin eş-Şîrâzî, Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih el-Fârisî, 710/1310, *Hâşiye ale'l-Keşşâf*.

5. Âtîf Efendi Kütüphanesi, Âtîf Efendi, nr. 360: Kutbüddin Muhammed b. Muhammed eş-Şîrâzî, 766, *Hâşiye ale'l-Keşşâf*.

11 Kaya, *Şerh ve Hâşiyeleri Bağlamında el-Keşşâf'ın Tefsire Etkileri*, s. 99-103.

12 Künyeler verilirken kütüphane kayıtlarına uyulmuştur.

6. Âtîf Efendi Kütüphanesi, Âtîf Efendi, nr. 361: Kutbüddin Muhammed b. Muhammed eş-Şîrâzî, *Hâşiye ale'l-Keşşâf*.

7. Manisa İl Halk Kütüphanesi, nr. 4371: Kutbüddin eş-Şîrâzî, Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih el-Fârisî (ö. 710-1311), *Hâşiye ale'l-Keşşâf*.

8. Câmiatü Muhammed b. es-Suûd nüshası.

Yukarıdaki eserlerin ilk yedisinin içeriklerini inceleyerek, bunların Kutbüddin er-Râzî'nin *Hâşiye ale'l-Keşşâfı* olduğunu tespit ettik. Söz konusu kütüphane kayıtlarında Kutbüddin er-Râzî ile Kutbüddin eş-Şîrâzî karıştırılmıştır. Sekizinci yazma ise Süyûtî'nin *Nevâhidü'l-ebkâr* adlı eserine yönelik tenkitli neşirde kullanılmış ve kaynakçada zikredilmiştir.¹³ Nüsha kaydıyla ilgili olarak sadece "Câmiatü Muhammed b. es-Suûd" bilgisi verilmiştir. İlk cildi tahkik eden muhakkik ile II. cildi tahkik eden muhakkik "kâle'l-Kutb" ifadesiyle yapılan atıfları, dipnotlarda düzenli olarak Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye yönelik olarak göstermişlerdir. Buradan hareketle, eğer muhakkiklerin yanlış bir tasarrufu söz konusu değilse, ilgili kütüphane kaydının da böyle olduğu anlaşılmaktadır. Fakat söz konusu atıflar incelendiğinde, bunlara kaynaklık eden eserin gerçekte Kutbüddin er-Râzî'nin *Hâşiye ale'l-Keşşâfı* olduğu anlaşılmaktadır.

Değindiği üzere, kütüphane kayıtlarındaki diğer sorun, Kutbüddin el-Fâlî diye bilinen Kutbüddin Eb'ül-Meâlî Muhammed b. Safiyyüddin Mes'ûd b. Mahmûd b. Eb'ül-Feth el-Fâlî es-Sîrâfî ile Kutbüddin eş-Şîrâzî'nin karıştırılmasından kaynaklanmıştır. Bunlardan ilkinin *Takrîbü't-tefsîr fi telhîsî'l-Keşşâf*, *Takrîbü'l-Keşşâf*, *Kitâbü't-Takrîb fi't-tefsîr* gibi isimlerle anılan bir *el-Keşşâf* muhtasarı bulunmaktadır. Bu eserin yanlışlıkla Kutbüddin eş-Şîrâzî adına kaydedildiği kütüphane kayıtları şunlardır:

9. Süleymaniye Kütüphanesi, Cârullah Efendi, nr. 145: Kutbüddin eş-Şîrâzî, Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih el-Fârisî *Takrîbü't-tefsîr fi telhîsî'l-Keşşâf*.

10. Murad Molla Kütüphanesi, Murad Molla, nr. 265: *Takrîb fi't-tefsîr*, Şîrâzî, Kutbüddin Mahmûd.

11. Murad Molla Kütüphanesi, Murad Molla, nr. 277, *Takrîb fi't-tefsîr*, Şîrâzî, Kutbüddin Mahmûd.

12. Edirne Selimiye Kütüphanesi, nr. 268: Kutbüddin eş-Şîrâzî, Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih el-Fârisî, *Takrîbü't-tefsîr fi telhîsî'l-Keşşâf*.

13 Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr*, I, 495; II, 626.

Yukarıda verilen on iki kaydın yanlış olduğuna işaret edildi. Görebildiğimiz kadarıyla, yazmanın başında verilen isimle kütüphane kaydının belli ölçüde uyduğu tek nüsha şudur:

13. Râgıb Paşa Kütüphanesi, nr. 31: Şîrâzî Kutbüddin, Muhammed, *İntisâfü'l-Keşşâf*.

Kütüphane kaydı ile nüshanın başında verilen bilgi arasındaki uyuşmanın “belli ölçüde” olduğunu söylememizin sebebi, yazmada “el-Allâme el-Fehhâme Kutbüddin eş-Şîrâzî” denilirken, kayıta ayrıntılı ismi vermek üzere buna “Muhammed” isminin de eklenmiş olmasıdır. Bu ise Kutbüddin eş-Şîrâzî'nin değil Kutbüddin er-Râzî'nin adıdır. Burada “Muhammed” yerine Şîrâzî'nin adı olan “Mahmûd” yazılmalıydı. Yazmanın kendisinde ise “Kutbüddin eş-Şîrâzî” deyişle yetinildiğinden, bir karıştırma söz konusu değildir. Yine yazmada eserin adı *İntisâf ale'l-Keşşâf* şeklinde verilirken, kayıta *İntisâfü'l-Keşşâf* ifadesi kullanılmıştır.

Bu noktada beliren soru, kütüphane kayıtlarında olduğu gibi bu yazmadaki bilginin de bir karıştırmanın sonucu olup olmadığıdır. Nitekim yazmalardaki bu bilgiler de müstensihlerin tuttıkları kayıtlardır ve bunlarda da sıklıkla yanlışlar gözlenebilmektedir. Bu noktada eserin içeriğine bakıldığında, bunun ne Kutbüddin er-Râzî'nin *Hâşiye ale'l-Keşşâfı* ne de Kutbüddin el-Fâlî'nin *Takrîb*'i olduğu görülür. Dolayısıyla yazmadaki bilginin, yaygın olarak gözlenen karıştırmanın bir sonucu olmadığı anlaşılmaktadır. Şu durumda, bir sonraki adımda, Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye böyle bir eser nispetini destekleyen biyografik bilgilerin olup olmadığına bakılmalıdır. Eğer biyografik kaynaklar bu bilgiyi destekliyorsa, nispet tartışması büyük ölçüde çözülmüş olacak ve bu nüshanın Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye ait *el-Keşşâf* şerhi olduğu savunulabilecektir. Aksi takdirde, eserin içeriğinden hareketle, aidiyet sorununu çözecek işaretler aramamız gerekecektir.

2. Biyografik Kaynaklar ve *Nevâhidü'l-ebkâr*

Erken tarihli birçok biyografik kaynakta Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye ait bir *el-Keşşâf* şerhinden bahsedilmez. Şîrâzî'nin doğum tarihi olan 634 (1236) yılından sonraki kaynaklara bakıldığında, onun biyografisine yer veren en eski kaynakların da ona *el-Keşşâf* ile ilgili bir eser nispet etmediği görülür. Bunlar arasında İbnü'l-Fuvatî'nin (ö. 723/1323) *Mecmau'l-âdâb*'i, İbnü'l-Verdî'nin (ö. 749/1349) *Târîh*'i, İbn Fazlullah el-Ömerî'nin (ö. 749/1349) *Mesâlikü'l-ebşâr*'ı, Safedî'nin (ö. 764/1363) *el-Vâfi*'si, Sübkî'nin (ö. 771/1370) *Tabakât*'ı, İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *ed-Dürerü'l-kâmine*'si, Sıbt İbnü'l-Acemî'nin (ö.

841/1438) *Künûzü'z-zeheb*'i ve Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *Bugyetü'l-vuât*'ı sayılabılır. Şu da belirtilmeli ki Şîrâzî'nin biyografisine yer veren bu kaynaklarda onun yirmiyi aşkın eserinden pek azı zikredilmiştir. Bunların bazısında hiçbir eser ismi verilmezken Sübkî onun yalnızca İbnü'l-Hâcib'in *Muhtasar*'ı ile Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî'nin *Miftâh*'ına yazdığı şerhlere değinmiş,¹⁴ İbn Hacer *Şerhu'l-Muhtasar*, *Şerhu'l-Miftâh*, *Şerhu'l-Külliyyât*, *Şerhu'l-İşrâk* ve *Gurretü't-tâc* adlı eserlerini zikretmiş,¹⁵ *Künûzü'z-zeheb*'de ise bu listeye *Dürretü'l-minhâc* adlı eser eklenmiştir.¹⁶ Bu sayılanlar müellifin eserlerinin az bir kısmına tekabül ettiğiinden, söz konusu kaynaklarda *el-Keşşâf* ile ilgili bir eserden söz edilmemiş olması incelememiz açısından kesin bir sonuç vermez.

Yukarıda adı geçen *Bugyetü'l-vuât*'ın da yazarı olan Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr* adlı Beyzâvî hâşiyesinde, görebildiğimiz kadarıyla ilk defa, Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye bir *el-Keşşâf* hâşiyesi nispet etmiştir. O, burada *el-Keşşâf* hakkında konuşurken, "Onun üzerine hâşiyeye yazanlardan biri de, Kutbüddin eş-Şîrâzî'dir. İki hoş cilt halindedir"¹⁷ ifadelerine yer verir. Süyûtî'yi *Tabakâtü'l-müfessirîn* yazarı Edirnevî izler. O da Süyûtî'ninkine benzer ifadeler kullanarak, "Seçkin âlim Allâme Kutbüddin eş-Şîrâzî, *el-Keşşâf* tefsiri üzerine iki ciltlik hoş bir hâşiyeye yazmıştır. Bu, muteber bir hâşiyedir"¹⁸ demiştir. Fakat Edirnevî, Şîrâzî'nin vefatı için hicrî 581 tarihini verir¹⁹ ki muhakkikin de dipnotta belirttiği üzere bu yanlıştır.

Süyûtî *Nevâhid*'in birçok yerinde "Kutb şöyle demiştir" ifadesiyle alıntı ve atıflar yapmıştır.²⁰ Acaba o, "Kutb" derken Kutbüddin el-Fâlî'yi mi, Kutbüddin eş-Sîrâzî'yi mi yoksa Kutbüddin er-Râzî'yi mi kastediyordu? Bunlardan ilki *Takrîb* adlı *el-Keşşâf* muhtasarının yazarıdır. İkincisine ilk defa Süyûtî bir *el-Keşşâf* hâşiyesi nispet etmiştir ve üçüncüsünün ise çokça bilinen bir *el-Keşşâf* hâşiyesi vardır. Eserde "Kutb" ifadesiyle yapılan atıfların *Takrîb* yazısına yönelik olmadığı açıktır, çünkü Süyûtî bu ikincisine ayrıca "Sâhibü't-Takrîb" diyerek sıklıkla atıf yapmıştır. Eserde "Sâhibü't-Takrîb" ifadesiyle Fâlî'ye en az otuz defa atıfta bulunulmuştur.²¹ Ayrıca *Nevâhid*'de "Kutb" ifadesiyle yapılan alıntı ve atıflar *Takrîb*'in içeriğiyle örtüşmemektedir.

14 Sübkî, *Tabakâtü'ş-Şâfiyye*, X, 386.

15 İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, VI, 101.

16 Sibt İbnü'l-Acemî, *Künûzü'z-zeheb*, I, 619.

17 Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr*, I, 11.

18 Edirnevî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, s. 199.

19 Edirnevî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, s. 199.

20 Meselâ bk. Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr*, I, 306, 307, 347, 376, 380, 391, 402, 405, 414, 416, 419, 429, 444, 451, 454, 455; II, 86, 97, 120, 127, 129, 133, 143, 169, 194, 201, 226.

21 Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr*, I, 97, 342, 365, 391; II, 241, 383, 518; III, 76, 115, 157, 167, 168, 218, 298-99, 322, 336, 338, 342, 361, 373, 379, 423, 432, 433, 436, 466, 469, 488, 489.

Nevâhid'de "Kutb" ifadesiyle yapılan alıntı ve atıflar mukayeseli olarak incelendiğinde, bunların Kutbüddin er-Râzî'nin *Hâşiye ale'l-Keşşâf*'ından yapıldığı anlaşılmaktadır.²² İncelememize göre, "infak" kelimesi açıklanırken "kâle'l-Kutb fi'l-Hâşiye" ifadesiyle yapılan ilk atıf²³ ve bundan sonra "kâle'l-Kutb" deyişiyle sıklıkla yapılan bütün atıflar Kutbüddin er-Râzî'nin *Hâşiye ale'l-Keşşâf*'ına yöneliktir.²⁴ Şu halde iki ihtimal söz konusudur. Süyûtî ya Kutbüddin er-Râzî'nin *Hâşiye ale'l-Keşşâf* nüshasının Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye ait olduğunu zannederek bu esere atıflarda bulunmaktadır ya da başta atıf yaptığı Kutbüddin eş-Şîrâzî hâşiyesine herhangi bir atıfta bulunmayıp bilinçli olarak Kutbüddin er-Râzî hâşiyesine atıflar yapmaktadır. Onun görüşleri topluca naklederken iki yerde, "Kutb, Tîbî, Teftâzânî ve Şerîf" sıralamasını,²⁵ birçok yerde "Kutb ve Tîbî" sıralamasını²⁶ ve bir yerde de "Kutb, Tîbî ve Şeyh Sa'düddin" sıralamasını²⁷ gözetmesi ilk ihtimali güçlendirmektedir. Kutbüddin eş-Şîrâzî'nin vefatı Tîbî'den otuz üç sene öncedir. Kutbüddin er-Râzî ise Tîbî'den yirmi üç sene sonra vefat etmiştir. Şu halde "Kutb" isimli şahsın kronoloji gözetilerek yapıldığı anlaşılan toplu atıflarda Tîbî'ye ve diğerlerine düzenli olarak öncelenmesi, "Kutb" ile kastedilenin Kutbüddin eş-Şîrâzî olduğunu akla getirir. Fakat atfa konu olan eser Kutbüddin er-Râzî'ye ait olduğuna göre, burada Süyûtî'nin bir karıştırması söz konusu olmalıdır.

Tabakat yazarı Edirnevî de Şîrâzî'ye çokça itibar gören bir hâşiye atfederken²⁸ Süyûtî'nin hatasını izliyor gibidir. Nitekim Şîrâzî'ye ait olup çokça bilinen ve itibar gören bir hâşiye söz konusu değildir. Ona ait bir hâşiye varsa bile bu eser *el-Keşşâf* şerh-hâşiye geleneğinde öne çıkmamıştır. Nitekim Kutbüddin er-Râzî'nin *Hâşiye ale'l-Keşşâf*'ının onlarca yazma nüshası bulunurken Şîrâzî için böyle bir durum söz konusu değildir.

22 Bir araştırmada, bu atıf ve alıntıların Kutbüddin er-Râzî'nin *el-Keşşâf* hâşiyesinden yapılmadığı iddia edilmiştir (Bk. Kaya, *Şerh ve Hâşiyeleri Bağlamında el-Keşşâf'ın Tefsire Etkileri*, s. 100). Fakat atıflar Râzî hâşiyesi ile mukayese edildiğinde, bu iddianın gerçeği yansıtmadığı anlaşılmaktadır.

23 Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr*, I, 306; krş. Kutbüddin er-Râzî, *Hâşiye*, vr. 28^a-28^b.

24 Meselâ bk. Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr*, I, 307; krş. Kutbüddin er-Râzî, *Hâşiye*, vr. 28^b; Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr*, I, 347; krş. Kutbüddin er-Râzî, *Hâşiye*, vr. 32^b; Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr*, I, 376; krş. Kutbüddin er-Râzî, *Hâşiye*, vr. 37^a; Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr*, I, 380, krş. Kutbüddin er-Râzî, *Hâşiye*, vr. 38^a; Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr*, I, 391, krş. Kutbüddin er-Râzî, *Hâşiye*, vr. 40^a; Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr*, I, 402, krş. Kutbüddin er-Râzî, *Hâşiye*, vr. 41^a; Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr*, I, 405, krş. Kutbüddin er-Râzî, *Hâşiye*, vr. 41^b; Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr*, II, 301; krş. Kutbüddin er-Râzî, *Hâşiye*, vr. 94^b.

25 Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr*, I, 391, 455.

26 Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr*, II, 86, 97, 226, 245, 264.

27 Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr*, II, 143.

28 Edirnevî, *Tabakâtü'l-müfessirin*, s. 199.

Daha sonra Kâtip Çelebî ise Kutbüddin Muhammed b. Mes'ûd b. Mahmûd b. Ebül-Feth es-Sîrâfî el-Fâlî eş-Şükkâr'ın *Takrîbü't-tefsîr* adlı *el-Keşşâf* muhtasarından söz ederken, bu kimsenin Kutbüddin Mahmûd b. Mes'ûd eş-Şîrâzî olabileceğinden bahseder.²⁹ Fakat sadece isim benzerliği böyle bir ihtimalden söz etmek için yeterli değildir. Nitekim biyografik kaynaklarda Kutbüddin el-Fâlî'ye ayrıca değinilmiştir.³⁰ Kaynaklar onun müfessir kimliğini öne çıkarır³¹ ve 678 yılının Şâban ayında vefat ettiğini kaydeder.³² Bazı kaynaklarda ona *Takrîbü't-tefsîr* yazarı olarak değinilmiştir.³³ *Takrîb*'in birçok yazma nüshasında da eser Kutbüddin el-Fâlî'ye isnat edilmiştir.³⁴ Bütün bunlar Kâtip Çelebî'nin sözünü ettiği ihtimali boşa çıkarmaktadır. *Takrîb* yazarının Kutbüddin eş-Şîrâzî değil de Kutbüddin el-Fâlî olduğunu kesin olarak söyleyebiliriz. İleride bunu destekleyen başka bulgulardan da söz edilecektir.

Görüldüğü üzere kütüphane kayıtlarında olduğu gibi birincil kaynaklar da Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye *el-Keşşâf* şerhi/hâşiyesi nispeti konusunda kesin bir kanaat sağlamamaktadır. Bu konuda halen ümitli olmamızı gerektiren husus, elimizde yazarı Kutbüddin eş-Şîrâzî olarak gösterilen *İntisâf ale'l-Keşşâf* başlıklı bir yazma nüshanın bulunması ve bu nüshanın, bilinen *el-Keşşâf* şerh ve hâşiyelerinin içeriklerinden farklı olmasıdır. Diğer bir husus, son dönem biyografi yazarlarından Hayreddin ez-Ziriklî'nin aynı adla bir eseri Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye nispet ederek bunun yazma halinde olduğunu belirtmesidir.³⁵ Muhtemelen o, elimizdeki nüshayı görerek bu bilgiyi vermiştir. Fakat Kutbüddin eş-Şîrâzî gibi şöhretli bir allâmenin *el-Keşşâf* üzerine yaptığı bir çalışmanın yaygınlık kazanması ve sıkça atıf alması beklenirdi. Durumun böyle olmaması haklı olarak eserin aidiyeti konusunda şüphe uyandırmaktadır. Bu konuda bir kesinliğe ulaşabilmek için nüshanın içeriği aidiyet sorunu çerçevesinde incelenmelidir.

29 Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1481.

30 İbnü'l-Fuvatî, *Mecmaul-âdâb*, III, 435; İbn Nâsîrüddin, *Tavzihü'l-Müştebih*, VII, 32; İbn Hacer, *Tebîrül-müntebih*, III, 1149; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirin*, II, 321; Edirnevî, *Tabakâtü'l-müfessirin*, s. 304.

31 İbn Nâsîrüddin, *Tavzihü'l-Müştebih*, VII, 32; İbn Hacer, *Tebîrül-müntebih*, III, 1149.

32 İbn Nâsîrüddin, *Tavzihü'l-Müştebih*, VII, 32; İbn Hacer, *Tebîrül-müntebih*, III, 1149; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirin*, II, 321.

33 Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, IX, 401; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, III, 19; Edirnevî, *Tabakâtü'l-müfessirin*, s. 304; Kâtip Çelebî, *Süllemü'l-vüsûl*, I, 329; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 308; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 96.

34 Meselâ bk. Köprülü Ktp., Fâzil Ahmed Paşa, nr. 54, vr. 1^a; Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 84, vr. 1^a; Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 534, vr. 1^a.

35 Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 188.

3. Şîrâzî'ye Aidiyeti Muhtemel Olan Nüşhanın İçeriği ve Kaynakları

Nispet meselesiyle ilgili olarak söz konusu nüshanın içeriğine yönelik bir incelemede en kesin veriler, isimlere ve eserlere yapılan atıflardan gelecektir. Eğer bu nüshada yazar kendi eserlerine atıf yaptıysa nispet sorunu kolayca çözülebilecektir. Yine eserde tarihsel olarak Kutbüddin eş-Şîrâzî'nin atıf yapması mümkün olmayan bir atıf bulunursa, ona nispet beklentisi boşa çıkmış olacaktır. Biz bu gözle yazma nüshayı baştan sona okuduk. Eserde yazar kendisinin herhangi bir eserine atıf yapmamıştır. Atıf yapıldığı tespit edilen isimler ise kronolojik olarak şöyledir:³⁶ Ebû Ma'bed İbn Kesîr (ö. 120/738),³⁷ İmam Ebû Hanîfe (ö. 150/767),³⁸ Sîbeveyhi (ö. 180/796),³⁹ Ebü'l-Hasan el-Kisâi (ö. 189/805),⁴⁰ İmam Şâfiî (ö. 204/820),⁴¹ Ebû Ali Kutrub (ö. 210/825 civarı),⁴² Halîl b. Ahmed (ö. 175/791),⁴³ Ferrâ (ö. 207/822),⁴⁴ Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ (ö. 209/824 [?]),⁴⁵ Ahfeş el-Evsat (ö. 215/230),⁴⁶ Ebû Saîd el-Asmaî (ö. 216/831),⁴⁷ Ebû Ubeyd b. Kâsım b. Sellâm (ö. 224/838),⁴⁸ Ebû Osman el-Mâzinî (ö. 249/863),⁴⁹ İbnü's-Sikkît (ö. 244/858),⁵⁰ Ebü'l-Abbas el-Müberred (ö. 286/900),⁵¹ Ebû İshak ez-Zeccâc (ö. 311/923),⁵² Ebû Bekir İbnü's-Serrâc (ö. 316/929),⁵³ Ebü'l-Hasan İbn Keysân (ö. 320/932 [?]),⁵⁴

36 Bu listeyi gereksiz yere uzatmamak için sahabe isimleri ile Câhiliye devrinde veya hicri ilk dört asırda yaşamış olan şairlerin isimlerini listeye dahil etmedik.

37 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 301^a.

38 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 62^b, 104^a, 164^a, 193^a, 241^b, 253^a, 257^a.

39 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 27^a, 37^a, 39^{a-b}, 52^a, 54^a, 57^a, 67^b, 68^a, 68^b, 89^a, 89^b, 95^a, 108^a, 114^a, 125^b, 128^b, 134^b, 135^a, 145^a, 145^b, 147^a, 150^a, 156^a, 156^b, 181^b, 185^b, 206^a, 208^b, 211^b, 214^b, 215^b, 217^b, 225^a, 227^a, 240^a, 246^b, 250^b, 254^b, 260^a, 269^a, 273^b, 308^b, 443^b.

40 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 26^b.

41 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 61^b, 83^a, 104^a, 121^a, 201^b, 202^a, 208^a, 210^b, 267^b.

42 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 139^a.

43 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 94^b, 254^b, 308^b.

44 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 26^b, 51^a, 121^a, 123^a, 139^b, 144^b, 147^a, 245^a.

45 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 315^a.

46 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 40^a, 51^a, 52^a, 128^b, 147^a, 260^a.

47 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 283^b.

48 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 121^a, 224^b, 250^b, 265^a.

49 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 94^b, 215^b, 265^a.

50 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 75^b, 233^b.

51 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 68^b, 108^a, 136^a, 147^a, 197^b, 255^a, 301^a.

52 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 50^a, 92^a, 95^a, 105^b, 106^a, 154^a, 197^a, 201^a, 236^a, 245^a, 267^a, 269^a, 290^b.

53 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 57^a-229^b.

54 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 57^a.

Ebü Mûsâ el-Eş'arî (ö. 324/936),⁵⁵ Ebü Saîd es-Sîrâfî (ö. 368/979),⁵⁶ Ebü Mansûr el-Ezherî (ö. 370/980),⁵⁷ Ebü Ali el-Fârisî (ö. 377/987),⁵⁸ İbn Cinnî (ö. 392/1002),⁵⁹ Ebü Nasr el-Cevherî (ö. 400/1009'dan önce),⁶⁰ Ebü Hayyân et-Tevhîdî (ö. 414/1023),⁶¹ Ebü Ali el-Merzûkî (ö. 421/1030),⁶² Ebü'l-Hasan el-Vâhidî (ö. 468/1076),⁶³ Abdülkâhir el-Cürcânî (ö. 471/1078-79),⁶⁴ Ebü'l-Fazl el-Meydânî (ö. 518/1124),⁶⁵ Ebü Bekir İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148),⁶⁶ Sâhibül-*Metâli'* [İbn Kurkûl] (ö. 569/1174),⁶⁷ Allâme er-Râzî (ö. 606/1210),⁶⁸ Ebü'l-Feth el-Mutarrizî (ö. 610/1213),⁶⁹ Sekkâkî (ö. 626/1229),⁷⁰ Şemsül-Eimme el-Kürdî (ö. 642/1244),⁷¹ Ebü'l-Bekâ İbn Yaiş (ö. 643/1245),⁷² Ebü Amr İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249),⁷³ Şehâbeddin et-Tûribiştî (ö. 661/1263),⁷⁴ Ebü Şâme el-Makdisî (ö. 665/1267),⁷⁵ Sâhibüt-*Takrib* [Kutbüddin el-Fâlî] (ö. 678/1279-80),⁷⁶ Ebü'l-Abbas el-Kevâşî (ö. 680/1281),⁷⁷ Fahreddin el-Çârperdî (746/1346).⁷⁸

55 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 289^a.

56 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 69^b, 89^a, 95^a, 255^a.

57 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 159^b.

58 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 54^b, 131^b, 133^b, 138^b, 139^a, 142^b, 144^a, 144^b, 145^b, 147^b, 154^b, 156^b, 170^b, 185^b, 198^b, 201^a, 211^a, 221^a, 229^b, 443^b, 249^a, 286^a, 290^b, 300^a.

59 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 138^b, 191^a, 270^b.

60 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 304^b.

61 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 210^a.

62 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 20^a.

63 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 71^a.

64 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 106^a, 229^b, 234^b.

65 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 196^b.

66 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 24^a.

67 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 218^a.

68 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 311^a.

69 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 158^a, 186^b, 238^b.

70 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 78^b-79^a, 98^a, 134^b, 158^a, 165^a, 176^a, 177^b, 184^b, 227^a, 244^a.

71 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 42^b.

72 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 212^b, 296^a.

73 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 38^b, 49^b, 59^b, 88^b, 104^b, 105^a, 114^a, 140^b, 147^a, 150^a, 170^a, 187^a, 187^b, 199^a, 234^a, 273^a, 284^a, 303^a, 309^a, 310^a, 312^a.

74 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 315^a.

75 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 234^a.

76 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 7^b, 8^a, 10^a, 12^a, 24^a, 29^b, 30^b, 31^b, 42^a, 49^b, 50^a, 62^b, 66^a, 74^b, 75^b, 77^a, 80^a, 93^a, 93^b, 95^b, 97^a, 98^a, 100^a, 102^a, 103^a, 104^a, 105^b, 109^a, 109^b, 126^a, 128^b, 136^a, 138^a, 138^b, 141^b, 142^b, 143^b, 144^a, 155^b, 156^a, 158^b, 162^b, 167^b, 170^b, 173^b, 182^a, 183^b, 184^b, 187^a, 190^b, 195^a, 199^b, 200^b, 202^a, 202^b, 204^b, 205^a, 205^b, 206^a, 212^b, 213^a, 222^a, 224^a, 224^b, 231^b, 233^a, 235^b, 241^a, 244^a, 245^b, 246^a, 251^a, 253^a, 253^b, 255^b, 257^a, 260^a, 260^b, 266^a, 267^a, 269^b, 272^b, 273^b, 274^a, 275^a, 277^b, 279^a, 284^a, 274^b, 288^a, 289^b, 291^a, 292^a, 293^a, 294^a, 295^a, 295^b, 313^a.

77 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 67^b, 101^a, 104^a.

78 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 9^a, 11^a.

Görüldüğü üzere yukarıdaki listede⁷⁹ Kutbüddin eş-Şîrâzî'nin atıf yapması imkân dışı olan bir isim bulunmamaktadır. Bunlardan yalnızca Çârperdî'ye atıf imkânı tartışılabilir. Bununla ilgili olarak iki ismin doğum ve ölüm tarihleri dikkate alınmalıdır. Şîrâzî 634 (1236) yılında doğmuş ve 710 (1311) yılında yetmiş altı yaşındayken vefat etmiştir. Çârperdî ise 664 (1265) yılında doğmuş ve 746 (1346) yılında seksen iki yaşındayken vefat etmiştir. Buna göre Şîrâzî, Çârperdî'den otuz yaş büyüktür ve ilki vefat ettiğinde ikincisi kırk altı yaşındadır. Çârperdî'nin kırk altı yaşından çok daha önce *el-Keşşâf şerhini* tamamlamış olması mümkündür. Nitekim o, daha çocuk yaşlarda Beyzâvî'nin öğrencisi olması⁸⁰ hasebiyle *el-Keşşâf* ile erken yaşlarda tanışmış, sonraki süreçte yazdığı *el-Keşşâf* şerhini ise birçok defa okutmuştur.⁸¹ Bu kapsamlı şerhin birçok defa okutulmuş olması onun erken yaşlarda yazıldığı'nın bir işareti sayılabilir.

Şîrâzî'nin Çârperdî'nin *el-Keşşâf* şerhine atıflarda bulunmasını mâkul kılan diğer bir husus, her ikisinin aynı anda Tebriz'de ikamet etmiş olmalarıdır. Şîrâzî'nin Horasan, Bağdat, Anadolu, Mısır ve Şam bölgelerinde yolculuklar yaptıktan sonra son olarak Tebriz'e yerleştiğinden bahsedilmişti. O, burada 710 yılının (1311) Ramazan ayında gerçekleşen vefatına kadar geçen sürede eser telifine vakit ayırmış, ilim ehlinin uğrağı olan bir meclis oluşturmuştur.⁸² İbnü'l-Fuvatî, Şîrâzî'nin Tebriz'in Çerandâb mevkiinde bulunan zâviyesinde gördüğü âlimlerden bahsederken bunun zamanıyla ilgili olarak birçok yerde 706 (1307) yılını verir.⁸³ Buradan Şîrâzî'nin en azından 706 (1307) yılından önce Tebriz'e gitmiş olduğu anlaşılmaktadır. Onun burada telif ettiği eserlerden biri de *el-İntisâf* adlı *el-Keşşâf* şerhi olabilir.

Yukarıdaki listede kafa karıştıran bir diğer bir isim Allâme er-Râzî diye yapılan bir göndermedir.⁸⁴ Klasik metinlerde genellikle Fahreddin er-Râzî'ye "el-İmâm", Kutbüddin er-Râzî'ye ise "el-Allâme er-Râzî" deyişiyile atıf yapılır. Fakat bu ayırmalar Şîrâzî'nin yaşadığı dönemde yerleşmiş değildi. Nitekim o vefat ettiğinde Kutbüddin er-Râzî henüz on sekiz yaşında bir gençti.

79 Bunlar dışında Gavri ile Hatîb Ebû Bekir adında iki kişiye daha atıf yapılmıştır ki (Bk. Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 51^a, 54^b, 94^a) bunların kimliğini tam olarak tespit edemedik.

80 Beyzâvî'nin Çârperdî'nin hocası olduğu bilinmektedir (Bk. Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, IX, 8-9; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, I, 142; Süyûtî, *Bugyetü'l-vuât*, I, 303; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 686). Beyzâvî 685 (1286) yılında Tebriz'de vefat ettiğinde Çârperdî aynı şehirde öğrenim gören yirmi bir yaşında bir gençti.

81 Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, IX, 8.

82 İbnü'l-Fuvatî, *Mecmau'l-âdâb*, III, 440-41.

83 İbnü'l-Fuvatî, *Mecmau'l-âdâb*, III, 470; IV, 139, 140, 499; VI, 681, 682.

84 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 311^a.

Fahredden er-Râzî gibi âlimler içinse “el-Allâme” deyişi yaygın olarak kullanılmaktadır.⁸⁵ İkinci olarak, eserde Allâme er-Râzî’ye yapılan atıf İnşirah sûresinin tefsirinde yapılmıştır ki Kutbüddin er-Râzî’nin *Hâşiye ale’l-Keşşâfı* Tâhâ sûresinin 131. âyetinde son bulmaktadır.

Nüşhanın içeriğine eser isimleri açısından bakıldığında da nispet iddiasını boşa çıkarmayan benzer bir tablo ile karşılaşırız. Açıkta atıf yapılan eserlerin tamamı tarihsel olarak Kutbüddin eş-Şîrâzî’nin atıf yapabileceği eserlerdir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bunlar Ahfeş el-Evsat’ın (ö. 215/230) *Meânî’l-Kur’ân*’ı,⁸⁶ Zeccâc’ın (ö. 311/923) *Tefsîr*’i,⁸⁷ Ezherî’nin (ö. 370/980) *Tehzîb*’i,⁸⁸ Ebû Ali el-Fârisî’nin (ö. 377/987) *et-Tekmile*⁸⁹ ve *el-Hücce*’si,⁹⁰ Cevherî’nin (ö. 400/1009’dan önce) *es-Sihâh*’i,⁹¹ Merzûkî’nin (ö. 421/1030) *Şerhu’l-Hamâse*’si, Vâhidî’nin (ö. 468/1076) *el-Vasî’*’i,⁹² Zemahşerî’nin (ö. 538/1144) *el-Mufasssal*⁹³ ile *el-Fâik*’i,⁹⁴ İbn Kurkûl’ün (ö. 569/1174) *Metâliu’l-envâr alâ sihâhi’l-âsâr*’i,⁹⁵ Mutarrizî’nin (ö. 610/1213) *el-Muğrib*’i⁹⁶ ile *el-Îzâh fî şerhi Makâmâtî’l-Harîr*’i,⁹⁷ İbnü’l-Hâcib’in (ö. 646/1249) *Şerhu’l-Mufasssal*’ı,⁹⁸ Sekkâkî’nin (ö. 626/1229) *Miftâh*’i⁹⁹ ve Ebû Şâm’e’nin (ö. 665/1267) *Şerhu’l-Şâtıbiyye: İbrâzi’l-emân*¹⁰⁰ adlı eseridir. Bütün bu atıflar eserin Şîrâzî’ye aidiyeti konusunda bir sorun teşkil etmez.

Bu noktada son olarak, doğrudan isim vermeksizin yapılan atıfların durumuna bakılmalıdır. Öyle ki bu eserde açıkça isim kullanılmaksızın sıklıkla atıflar yapılmıştır. Bunların en yaygın olanı, “fâzıllardan biri demiştir ki” (kâle ba’zû’l-fuzalâ) veya “onlardan biri demiştir ki” (kâle ba’zühüm)

85 Müteahhirin dönemi metinlerinde mutlak olarak “el-Allâme” denildiğinde ise Kutbüddin eş-Şîrâzî kastedilir (Bk. Kâtib Çelebi, *Süllemü’l-vüsûl*, V, 145).

86 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 40^a, 51^a, 52^a, 128^b, 147^a, 260^a.

87 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 92^a-197^a.

88 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 159^b.

89 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 139^a.

90 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 54^b, 144^b, 185^b, 300^a.

91 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 183^a, 193^a, 216^b, 219^b, 262^b, 287^b.

92 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 101^a.

93 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 52^a, 53^b, 95^a, 98^b, 103^a, 138^b, 142^b, 144^b, 145^a, 181^b.

94 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 56^b, 135^a.

95 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 218^a.

96 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 158^a, 186^b, 238^b.

97 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 216^a.

98 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 38^b, 49^b, 59^b, 88^b, 104^b, 105^a, 114^a, 140^b, 147^a, 150^a, 170^a, 187^b, 234^a, 273^a, 284^a, 303^a, 309^a, 310^a, 312^a.

99 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 98^a, 134^b, 158^a, 165^a, 176^a, 177^b, 184^b, 227^a, 244^a.

100 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 234^b.

deyişle yapılan atıflardır.¹⁰¹ Yine “hâşiyelerin birinde” (fi ba‘zî'l-havâşî) deyişle yapılan atıflara da rastlanır.¹⁰²

Yazarın “fâzıllardan biri” deyişle yaptığı alıntılarının ilki Çârperdî'nin şerhindendir. Şârih *Elif-Lâm-Mîm* tefsirinde harflerle ilgili bir meselede Çârperdî'nin şerhinden¹⁰³ uzun bir kesiti alıntulayarak¹⁰⁴ sonrasında, “Fâzıllardan biri böyle demiştir” der. Çok geçmeden *el-Keşşâf*taki bir şiirde bahsedilenin Hz. Hüseyin olduğunu belirten bir fazıldan bahsedilir¹⁰⁵ ki Çârperdî'nin şerhinde söz konusu şiir Hz. Hüseyin ile ilişkilendirilmiştir.¹⁰⁶ Şârih devamla bu ilişkilendirmenin yanlış olup sehven yapıldığını bildirir. İlerleyen sayfalarda şârih Çârperdî'ye bu defa “Kâle el-Fâzıl el-Çârperdî” diyerek açıktan atıf yapılmıştır.¹⁰⁷ Hâşiye boyunca Çârperdî'nin isminin açıkça söylendiği iki yerden ilki burasıdır. Burada onun “bi'l-âhireti” ibaresine dair açıklamaları¹⁰⁸ aktarılmıştır. Çârperdî ismine iki varak sonra bir defa daha atıf yapılmıştır.¹⁰⁹ Burada onun istiaarenin kısımlarına dair açıklamaları¹¹⁰ alıntulandıktan sonra bu açıklamalar, temsilin kinayeli istiaarenin bir kısmı olmadığı gerekçesiyle yanlış (sehv) olarak değerlendirilmiştir.¹¹¹ “Fâzıllardan biri” ifadesiyle yapılan bir sonraki atıf da¹¹² Çârperdî'nin şerhine yöneliktir.¹¹³ Burada onun “bedîa” ifadesini “bediyye” şeklinde algılayarak bu yanlış algı üzerine uzun uzadıya hatalı açıklamalar yaptığı belirtilir. Bir sonraki, “fâzıllardan biri demiştir ki” deyişle de¹¹⁴ Çârperdî'nin şerhine

101 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 6^b, 7^a, 13^a, 23^a, 24^b, 47^b, 48^a, 50^a, 52^b, 53^b, 58^b, 61^a, 65^a, 65^b, 66^b, 68^a, 72^a, 73^b, 77^a, 77^b, 78^a, 80^a, 82^a, 82^b, 83^b, 84^a, 87^a, 87^b, 91^a, 94^b, 95^a, 95^b, 96^a, 99^b, 100^b, 102^b, 103^a, 106^b, 107^b, 108^a, 112^b, 113^b, 116^b, 117^a, 119^a, 119^b, 122^b, 123^b, 125^a, 126^b, 128^b, 129^b, 130^a, 130^b, 131^b, 132^a, 132^b, 134^a, 139^a, 139^b, 141^b, 143^a, 145^a, 146^a, 147^a, 155^a, 158^a, 160^a, 160^b, 164^a, 166^a, 166^b, 168^a, 188^a, 191^a, 193^a, 195^b, 196^b, 197^b, 208^a, 209^b, 211^a, 215^a, 218^b, 219^a, 219^b, 220^b, 222^a, 229^a, 230^b, 231^a, 231^b, 233^a, 234^a, 235^a, 236^b, 241^b, 245^a, 246^a, 249^b, 260^a, 262^a, 269^a, 282^a, 287^a, 287^b, 299^b, 301^a, 301^b, 303^a, 304^b, 308^b, 312^a, 313^a.

102 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 56^b, 70^a, 73^a, 74^b, 83^b, 85^b, 86^b, 105^a, 108^b, 115^a, 137^b, 144^b, 149^b, 152^b, 165^a, 167^a, 176^a, 188^a, 192^b, 210^b, 216^b, 219^b, 221^a, 223^b, 225^b, 238^a, 244^b, 248^a, 250^a, 252^b, 252^b, 253^b, 264^a, 277^b, 284^a, 299^b, 301^a.

103 Çârperdî, *Şerhu'l-Keşşâf*, vr. 40^a.

104 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 6^b.

105 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 7^a.

106 Çârperdî, *Şerhu'l-Keşşâf*, vr. 40^a.

107 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 9^a.

108 Çârperdî, *Şerhu'l-Keşşâf*, vr. 57^b.

109 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 11^a.

110 Çârperdî, *Şerhu'l-Keşşâf*, vr. 57^b.

111 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 11^a.

112 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 13^a.

113 Çârperdî, *Şerhu'l-Keşşâf*, vr. 89^a.

114 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 23^a.

atıf yapılmıştır.¹¹⁵ Yine aynı ifade ile yapılan bir sonraki atıfta¹¹⁶ “ve entüm mu’ridûn” ifadesindeki “vâv”ın “hal” bildirmedigine dair bir görüş aktarılmaktadır ki görebildiğimiz kadarıyla bu görüş Çârperdi’nin şerhinde yer almaz.¹¹⁷ Şîrâzî’nin muhtemel kaynakları olan İbnü’l-Müneyyir’in *el-İntisâfı* ile Beyzâvî’nin *Envârü’t-tenzîl*’inde de bu görüş bulunmamaktadır. Bu noktada bu görüşün sonraki şerh ve hâşiyelerden olduğu şüphesi doğsa da, Şîrâzî’den az bir süre sonra yazılan ve en eski tarihli *el-Keşşâf* şerhlerinden biri olan Tibî’nin *Futûhu’l-gayb*’ında da aynı görüşe “denilmiştir ki” şeklinde atıf yapılması,¹¹⁸ bu görüşün incelediğimiz eserde sonraki şerh ve hâşiyelerden alındığı düşüncesini zayıflatmaktadır.

“Fâzıllardan biri demiştir ki” şeklinde yapılan bir sonraki atıfta da¹¹⁹ Çârperdi’nin şerhinden¹²⁰ bir alıntı yapılmış ve bu alıntıda açıklama zayıf bulunmuştur. Bir sonraki “fâzıllardan biri demiştir ki” atfı da¹²¹ Çârperdi’nin şerhine yöneliktir.¹²² Takip eden atıf¹²³ da böyledir.¹²⁴ Aynı ifadeyle yapılan bir sonraki atfı¹²⁵ muhtemel kaynaklar olan Çârperdi, Kutbüddin el-Fâlî ve Beyzâvî’nin ilgili eserlerinde bulamadık. Fakat atfa konu olan açıklamanın Çârperdi’nin şerhinde bizim incelediğimiz kesitin dışında yer alması muhtemeldir. Bir sonraki atıfta yine Çârperdi’nin şerhinden¹²⁶ bir alıntı yapılmıştır.¹²⁷ Sonrasındaki alıntı¹²⁸ da Çârperdi’nin şerhindendir.¹²⁹ Burada alıntının ardından onun bir itirazına cevap verilmiştir. Eserde Çârperdi’nin şerhinden doğrudan isim verilmeksizin yapılan alıntılar ve ona getirilen itirazlar böylece devam etmektedir. Bu alıntıların bazen bir sayfa kadar tuttuğu gözlenir.¹³⁰

115 Çârperdi, *Şerhu’l-Keşşâf*, vr. 156^b.

116 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 24^b.

117 İlgili kısım için bk. Çârperdi, *Şerhu’l-Keşşâf*, vr. 156^b.

118 Tibî, *Fütûhu’l-gayb*, II, 558.

119 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 47^b.

120 Çârperdi, *Şerhu’l-Keşşâf*, vr. 269^a.

121 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 48^a.

122 Çârperdi, *Şerhu’l-Keşşâf*, vr. 271^a.

123 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 50^a.

124 Çârperdi, *Şerhu’l-Keşşâf*, vr. 276^a. Atfa konu olan ibareler kullandığımız yazmanın hâmişinde düzeltme şeklinde yer almaktadır.

125 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 52^b.

126 Çârperdi, *Şerhu’l-Keşşâf*, vr. 284^a.

127 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 53^b.

128 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 58^b.

129 Çârperdi, *Şerhu’l-Keşşâf*, vr. 292^{a-b}.

130 Şîrâzî, *İntisâf ale’l-Keşşâf*, vr. 71^{a-b}; krş. Çârperdi, *Şerhu’l-Keşşâf*, vr. 314^b.

Görüldüğü üzere, eserde isimsiz olarak yapılan atıfların neredeyse tamamı Çârperdî'nin şerhine yöneliktir. Bu durum da eserin Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye ait olduğunu desteklemektedir. Fakat bu konuda şüpheleri neredeyse bütünüyle ortadan kaldıran bir tespitimiz daha var. Bu tespit, sonraki isimsiz atıfların incelenmesini büyük ölçüde gereksiz kılacak ölçüde kesin bir fikir vermektedir. Yazar “Fâzıllardan biri şöyle demiştir” deyişiyle Çârperdî'nin şerhinden¹³¹ yaptığı bir alıntıdan¹³² sonra şu ifadelere yer vermiştir:

Bunun üzerine düşün! O fâzılın sözleri tamamlandı. Onun sözlerini aktarmanın ötesinde bir ilâvede bulunmayacağım. Onun benim bu iki konuda söylediklerimi kaydedip dikkatle incelediği gibi sen de onun sözlerini incele ve Allah Teâlâ'nın izniyle, doğru olan açıklamayı belirleyen hakem ol!¹³³

Bu açıklamadan iki *el-Keşşâf* şârihinin bir araya geldikleri, birinin diğerrinin şerhinden alıntılar yaptığı ve diğerrinin kendi eserinden alıntılar içeren bu sonraki eseri inceleme imkânı bulduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan biri söz konusu alıntıya kaynaklık eden Çârperdî olduğuna göre diğerride Kutbüddin eş-Şîrâzî olmalıdır. Eş zamanlı olarak Tebriz'de bulunan Şîrâzî ile Çârperdî, muhtemelen Şîrâzî'nin Tebriz'in Çerandâb mevkiindeki meclisinde bir araya gelerek *el-Keşşâf* üzerine mülâhazalarda bulunuyorlardı. Nitekim değinildiği üzere bu meclis, ilim ehlinin sürekli uğradığı bir merkez haline gelmişti.

Kutbüddin eş-Şîrâzî henüz Tebriz'e gelmeden önce *el-Keşşâf* ile yakından ilgiliydi. Onun Dimaşk'ta bulunduğu sırada okuttuğu sayılı eserler arasında *el-Keşşâf* da yer alır.¹³⁴ Şîrâzî nihaî olarak Tebriz'e geldiğinde, Çârperdî kapsamlı *el-Keşşâf* şerhini tamamlamış olmalıdır. Bu eserin *el-Keşşâf* müderrisinin ilgisini çekeceği kesindir. Sübkî'nin aktardığına göre Şîrâzî, Tebriz'de bütün vaktini telif ve tedrise ayırmıştır.¹³⁵ Öyle anlaşılıyor ki onun burada telif ettiği eserlerden biri de *İntisâf ale'l-Keşşâf* adlı *el-Keşşâf* şerhidir. O, veciz bir üslûpla kaleme aldığı bu eserini hemşehrili olan Kutbüddin el-Fâlî'nin *Takrîb*'i ile -ki bu esere en az yüz defa atıf yapılmıştır- yaşça kendinden küçük olsa da telif açısından selefi olan Çârperdî'nin *Şerhu'l-Keşşâf*'ını göz önünde bulundurarak tahkik yöntemiyle yazmıştır.

131 Çârperdî, *Şerhu'l-Keşşâf*, vr. 355^b.

132 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 99^b.

133 Şîrâzî, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, vr. 99^b.

134 İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, VI, 100.

135 İbnü'l-Fuvatî, *Mecmau'l-âdâb*, III, 440-41.

Sonuç

Kutbüddin eş-Şîrâzî'nin bir *el-Keşşâf* şerhi/hâşiyesi bulunup bulunmadığı meselesi bugüne kadar tahkik edilebilmiş değildir. Yazma eser kütüphanelerindeki kayıtlar ve birincil kaynaklarda yer alan bilgiler bu konuda kesin bir kanaat vermemektedir. *el-Keşşâf* şerh ve hâşiyeleri ile ilgilenen çağdaş birçok yazar bu konuya değinmezken, değinenler de doğru sonuçlara ulaşmamışlardır. Bu makalede, ilgili kütüphane kayıtları, biyografik bilgiler ve aidiyeti muhtemel olan tek nüshanın içeriği incelenerek bu konuda kesin bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Kütüphane kayıtları yazmaların içerikleriyle karşılaştırıldığında, bu kayıtlar üzerine bir bilgi inşa edilemeyeceği görülmüştür. Nitekim Kutbüddin eş-Şîrâzî üzerine kayıtlı on üç nüshadan on ikisi gerçekte ona ait değildir. Bu nüshalar isim benzerliğinden dolayı yanlış kaydedilmiştir. Geriye kalan ve bilinen şerh ve hâşiyelerden farklı olan tek nüshada ise yazar olarak gerçekten Kutbüddin eş-Şîrâzî adı geçmektedir.

Bu noktada biz, birincil kaynaklarda bu nüshanın Şîrâzî'ye aidiyetini destekleyen bilgiler olup olmadığını araştırdık. Fakat elde edilen bilgiler bu konuda bir kesinlik vermedi. Bilakis meseleyi daha da karmaşık hale getirdi. Görebildiğimiz kadarıyla kaynaklar arasında yalnızca çağdaş biyografi yazarlarından Zirikî'nin verdiği biyografik bilgi elimizdeki nüshayı işaret etmektedir ki muhtemelen o da bu bilgiyi söz konusu nüshayı görerek vermiştir. Fakat bu yazmanın başında verilen müellif bilgisi de doğrulanmaya muhtaçtır. Nitekim yanlış nispetlere bizzat yazmalarda da sıklıkla rastlanmaktadır. Ayrıca Şîrâzî gibi meşhur bir allâmenin eserinin yaygınlık kazanmamış olması nispet konusunda şüphe uyandırmaktadır.

Bu konuda bir kesinliğe ulaşma ümidiyle söz konusu nüshanın içeriği incelendi. Öncelikle, eserin bilinen *el-Keşşâf* şerh ve hâşiyelerinden farklı olduğu gözlemlendi. Ardından eser baştan sona okunarak yazar ve eser isimlerine yapılan açıktan atıflar ve isim verilmeden yapılan atıflar tespit edildi. Açıktan verilen hiçbir ismin, tarihsel olarak eserin Şîrâzî'ye aidiyetini imkânsız kılmadığı görüldü. İsimsiz atıfların ise düzenli olarak Çârperdî'nin *Şerhu'l-Keşşâf*'ına yönelik olduğu tespit edildi. Ayrıca eserdeki bir alıntı ve bunu takip eden açıklamadan hareketle, eserin yazarının, *Şerhu'l-Keşşâf*'ına atıflarda bulunduğu Çârperdî ile görüşlüğü ve bu ikincisinin yazarın eserini tetkik ettiği tespit edildi. Şîrâzî ile Çârperdî'nin aynı zaman dilimlerinde Tebriz'de ikamet ettikleri bilgisi başından beri elde edilen bulgularla birlikte değerlendirildiğinde, söz konusu ikilinin Şîrâzî ile Çârperdî oldukları anlaşılmaktadır. Bize göre, ulaştığımız veriler *İntisâf ale'l-Keşşâf* adlı tek nüshanın Kutbüddin eş-Şîrâzî'nin *el-Keşşâf* şerhi olduğunu göstermektedir.

Bibliyografya

- Çârperdi, Fahreddin, *Şerhu'l-Keşşâf*, Süleymaniye Ktp., Damat İbrahim Paşa, nr. 162.
- Dâvûdî, Muhammed b. Ali, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, I-II, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, t.y.
- Edirnevî, Ahmed b. Muhammed, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, haz. Süleyman b. Sâlih el-Hizzî, Medine: Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, 1417/1997.
- Fâli, Kutbüddin Muhammed b. Mes'ûd es-Sîrâfî, *Takribü't-tefsîr: Muhtasarü'l-Keşşâf*, Köprülül Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 54; Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 84; Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 534.
- İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dürerü'l-kâmine*, haz. Muhammed Abdülmuid Han, I-VI, Haydarâbâd: Meclisü Dâireti'l-maârifî'l-Osmâniyye, 1392/1972.
- İbn Hacer el-Askalânî, *Tebisürü'l-müntebih*, haz. Ali Muhammed el-Bicâvî - Muhammed Ali en-Neccâr, Kahire-Beyrut: el-Mektebetü'l-ilmîyye, 1386/1967.
- İbn Kâdî Şühbe, Takiyyüddin Ebû Bekr, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, I-IV, haz. Abdülalim Hân, Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1407/1987.
- İbn Nâsirüddin, Şemseddin Muhammed, *Tavzihu'l-Müştebih fi zabti esmâ'ir-ruvât ve elkâbihim ve künâhüm*, haz. Muhammed Nâim el-Araksûsî, I-X, Beyrut: Müessesetür-risâle, 1414/1993.
- İbnü'l-Fuvatî, Kemaleddin Abdürrezzak, *Mecmau'l-âdâb fi mu'cemi'l-elkâb*, haz. Muhammed el-Kâzım, I-VI, Tahran: Vizârat-i Ferheng ü İrşâd-ı İslâmî, 1416.
- İbnü'l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed, *Şezerâtü'z-zeheb*, haz. Abdülkâdir el-Arnaût - Mahmûd el-Arnaût, I-X, Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 1406-14/1986-93.
- İbnü'l-Verdî, Zeynüddin, *Târîh*, I-II, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1417/1996.
- Kâtib Çelebî, *Keşfü'z-zunûn*, haz. Kilisli Muallim Rifat - M. Şerafeddin Yaltkaya, I-II, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1362/1942.
- Kâtib Çelebî, *Süllemü'l-vüsûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, haz. Mahamûd Abdülkâdir el-Arnaût - Sâlih Sa'dâvî Sâlih, I-V, İstanbul: IRCICA, 2010.
- Kaya, Mesut, *Şerh ve Hâşiyeleri Bağlamında el-Keşşâf'ın Tefsire Etkileri: Tefsir Tarihine Bibliyografik Bir Katkı*, Ankara: İlâhiyât, 2015.
- Râzî, Kutbüddin, *Hâşiyetü'l-Kutb ale'l-Keşşâf*, Süleymaniye Ktp., Yeni Cami, nr. 146.
- Sıbt İbnü'l-Acemî, Burhâneddin, *Künûzü'z-zeheb*, haz. Şevkî Şa's - Fâlih el-Bekkûr, I-II, Halep: Dârü'l-kalemî'l-Arabî, 1417/1996.
- Sübkî, Tâceddin, *Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-kübrâ*, haz. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî - Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, I-X, Kahire: Hecr li't-tibâa ve'n-neşr, 1413.
- Süyûtî, Celâleddin, *Bugyetü'l-vuât*, nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim, I-II, Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, t.y.
- Süyûtî, Celâleddin, *Nevâhidü'l-ebkâr ve şevâridü'l-efkâr* (doktora tezi), I, haz. Ahmed Hâc Muhammed Osman, Câmîatü Ümmî'l-kurâ, 1423-24.
- Süyûtî, Celâleddin, *Nevâhidü'l-ebkâr ve şevâridü'l-efkâr* (doktora tezi), II, haz. Muhammed Kemal Ali, Câmîatü Ümmî'l-kurâ, 1424-25.

Süyûtî, Celâleddin, *Nevâhidü'l-ebkâr ve şevâridü'l-efkâr* (doktora tezi), III, haz. Ahmed b. Abdullah b. Ali ed-Derûbî, Câmîatü Ümmî'l-kurâ, 1424-25.

Şerbetçi, Azmi, "Kutbüddin-i Şîrâzî", *DİA*, XXVI, 487-489.

Şîrâzî, Kutbüddin, *Hâşiye ale'l-Keşşâf*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 366, 367, Laleli, nr. 337, Süleymaniye, nr. 183; Âtîf Efendi Ktp., Âtîf Efendi, nr. 360, 361; Manisa İl Halk Ktp., nr. 4371 [Bu nüshalar Kutbüddin er-Râzî'ye ait olup Şîrâzî üzerine kayıtlıdır].

Şîrâzî, Kutbüddin, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, Râgıb Paşa Ktp., nr. 31.

Şîrâzî, Kutbüddin, *Takribü't-tefsîr fi telhîs'l-Keşşâf*, Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 145; Edirne Selimiye Ktp., Selimiye, nr. 268; Murad Molla Ktp., Murad Molla, nr. 265, 277 [Bu nüshalar Kutbüddin el-Fâlî'ye ait olup Şîrâzî üzerine kayıtlıdır].

Tîbî, Şerefüddin, *Fütûhu'l-gayb fi'l-keşf an kmâ'ir-rayb*, haz. Ömer Hasan el-Kıyyâm v.dğr., I-XVII, Dübey: Câizetü Dübey ed-devliyye li'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1434/2013.

Zirikli, Hayreddin, *el-A'lâm*, I-VIII, Beyrut: Dârü'l-ilm li'l-melâyîn, 1992.

Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye el-Keşşâf Şerhi Nispeti Meselesi

Kutbüddin eş-Şîrâzî'nin yirmiyi aşkın eseri arasında bir *el-Keşşâf* şerhi/hâşiyesi bulunup bulunmadığı meselesi halen belirsizliğini korumaktadır. Bu konudaki kütüphane kayıtları güvenilir olmaktan uzaktır. Klasik kaynaklarda verilen bilgiler ise eserin Şîrâzî'ye nispetiyle ilgili kesin bir kanaat oluşturmamaktadır. Buna çağdaş dönemde yapılan çalışmalarda bazı iddialar da eklenince, mesele daha da içinden çıkılmaz hale gelmektedir. Çağdaş araştırmacılar bazıları Şîrâzî'nin böyle bir eseri bulunmadığı düşüncesini öne çıkarmış, bazıları ise Kutbüddin er-Râzî'nin *Hâşiye ale'l-Keşşâf*'ını Şîrâzî'nin eseri olarak yansıtmıştır. Bu makalede, ilgili kütüphane kayıtları, birincil kaynaklar ve Şîrâzî'ye nispeti muhtemel olan tek yazma nüshanın içeriği incelenerek bu konuda kesin bir kanaate ulaşılmaya çalışılmıştır. İçerik incelemesi sırasında eserin alıntı, atıf ve kaynakları da ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Kutbüddin eş-Şîrâzî, Kutbüddin el-Fâlî, Kutbüddin er-Râzî, *el-Keşşâf* şerhi, *el-Keşşâf* hâşiyesi, *İntisâf ale'l-Keşşâf*, *Şerhu'l-Keşşâf*, *Nevâhidü'l-ebkâr*.
